

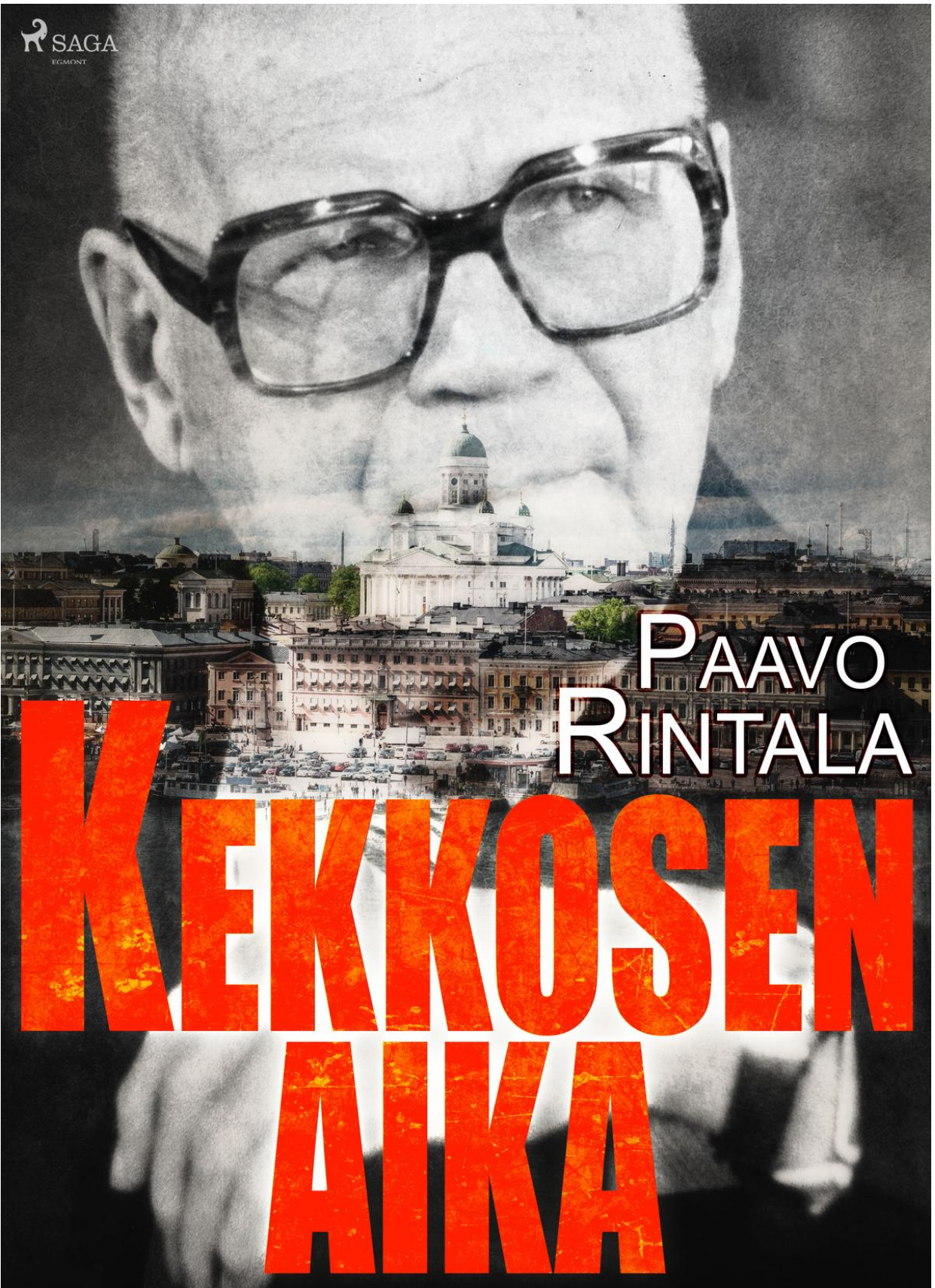

PAAVO
RINTALA

**KEKKOSEN
AIKA**

SAGA
EGMONT

PAAVO
RINTALA

**KEKKOSEN
AIKA**

Paavo Rintala

Kekkosen aika

SAGA Egmont

Kekkosen aika

Cover image: Sueddeutsche Zeitung Photo / Alamy Stock Photo,
Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain
vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1970, 2020 Paavo Rintala and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726547061

1. e-book edition, 2020

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any
means without the prior written permission of the publisher, nor, be
otherwise circulated in any form of binding or cover other than in
which it is published and without a similar condition being imposed on
the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com - a part of Egmont,
www.egmont.com

Sitä mukaa kuin vuodet menivät ja lapset kasvoivat, eleyt kesät-talvet henkilöityivät muistumissa kuin ihmiset, joihin oli tutustunut. Sen vuoden alkukesäkin sai oman ilmeensä: siitä tuli mielikuvissa ukkoskesä, vaikka saattoi olla että toisina kesinä oli ollut kovempiakin ukkoskausia.

Kesät tulevat mieleen kesien aikaan, lumet lumien.

Vielä senkin kesän he viettivät huvilalla Helsingin lähellä. Tahko juoksi määräminuuteilla lenkkinsä ja puhisi. Esikoinen, tytär, käveli ja puhui. Aatoksen Helka otti talvisin soittotunteja vaimolta; niinä kesinä hän oli katsomassa lapsia. Ukkoskuurojen jälkeen tielle kasvoi rapakoita. Tyttö ehätti niihin porskimaan. Helka perään. Huvilan ohi menevällä tiellä kulki auto kerran pari päivässä. Tie oli silti tie. Helka levitti kädet tytön eteen.

- Poliisi kieltää.

- Posiisi kieltää, kiljui lapsi ja juoksi rapakkoon.

Heinä-elokuuta se oli, kaiketi, vaikka sama kai näin jälkeen päin, yli kymmenen vuoden päästä, mitä kesän aikaa se oli; mutta ei samantekevää, mitä aikaa elämästä. Elämä ei enää noudatellut vuodenaikojen rytmiikkaa. Mennyttä ei voinut mitata kesinä ja talvina; ne olivat menneet limittäin. Sitä jälkeenpäin katseli mennyttä sen sisällön ja sen rytmin saumoista. Ne jäävät parhaiten mieleen. Ja sitä alkaa ajatella, että muuta ei ollutkaan sinä syksynä tai sinä talvena.

Sen vuoden alkukesän sisältö oli jotakin semmoista että uusi näennäisdemokratia nosti päätään ja tarjosi herruutensa vain niille jotka innokkaimmin sen nimeen vannomalla pyrkivät samaistumaan siihen.

Sen vuoden alkukesästä Neuvostoliiton korkeat johtajat Bulganin ja Hruštšev vierailivat Suomessa, eikä se hänelle merkinnyt mitään. Se oli ainoastaan yksi kiinnekohta sen vuodenajan ilmeen muistamiseksi. Hän vain katseli

lehdistön etusivuilta johtajien milloin virkeitä milloin juhlimisten ja kymmenien maljapuheitten jälki-ilmeitä. Nämä venäläiset tuntuivat olevan suoran toiminnan miehiä. Lahdessakin he nostelivat maljoja kaupungin illallisilla myöhään yöhön, ja ainoa maljapuhe, jota he lopulta toistivat, oli lyhyt:

- Ryyppyvälien lyhentämisen malja!

Ja kun he kahden aikaan yöllä siirtyivät laivaan, jolla heidän piti aamulla purjehtia Vesijärvellä ja Päijänteellä, he jatkoivat laivalla maljannostoja aamuun saakka ja nukkuivat sitten puolille päivin eli koko sen ajan, minkä protokollat olivat varanneet heille Suomen kauniin järvimaiseman ihailemiseen. Sillä matkalla venäläiset poliittiset johtajat joivat oikeastaan enempi kuin pikkutuntien tunnelmiin: he ryyppäsivät itsensä suomalaisen myötätuntoon asti. Heitä ruvettiinkin puheissa kutsumaan kotoisesti Grusseksi ja Bulleksi. Heissä konkretisoitui se puuttuva rengas Leninin-Zdanovin kansakouluntarkastaja-isän ja nykypäivän väliltä, mitä Paasikivi oli aikoinaan päivitellyt. Elämä oli itse jatkanut sitä kertomusta, joka jäi Tšehovilta kesken. Mutta kuinka toisenlaisia olivatkaan tämän uuden kertomuksen päähenkilöt kuin Tšehovin novelleissa ja miten toisenlainen olikaan ilmapiiri maapallon ensimmäisen sosialistisen valtion kasvattamien nykyjohtajien ympärillä.

Aatos se heistä kertoi ja heidän Lahden matkastaan. Aatokselta hän kuuli myös sen huolestumisen ja närkästymisen äänen, minkä venäläisten matka synnytti niissä suomalaisissa, jotka olivat hyvää vauhtia samaistamassa itseään amerikkalaisen elintason ihannoinnin; vapaan markkinatalouden, länsimaisen vapauden ja Ihantalan torjuntavoiton kanssa.

Se oli heinäkuuta, ja se oli hiostava iltapäivä, varmaankin lauantai, koska hän lämmitti saunaa, ja rapakoita oli

saunapolulla edellisen ukkoskuuron jäljiltä. Hän kuuli auton ajavan ylös pihaan. Moottori ulvoi, kun ajaja vekslasi kääntymispaikalla eteen ja taakse. Se oli kaksitahtisen koneen ääni, ja hän ajatteli, että Kimmo tuli, eikä viitsinyt kurkistaa saunan nurkalta. Hän istui saunan portailla ja kuulosteli ylhäältä pihamaalta kantautuvia ääniä.

Lämmitti saunaa niin kuin nyt.

Ja siitäkin oli jo vuosia. Yhdeksän vuotta vai joko siitä oli peräti kymmenen. Sekin nyt tuli mieleen?

Saunasta, saunan lämmittämisestä. Jukasta. Grussesta ja Bullesta.

Kokemus sekini: kaikki, mikä alkaa elää mielessä, kuvissa, aistimuksissa, onkin vuosien takaista, imperfektistä. Eikö todellisuutta ole muualla kuin imperfektisissä muistumissa?

Tämä ja tässä?

Hän lisää kolmannen pesällisen saunan uuniin, paiskaa luukun kiinni ja juoksee portaille savua pakoon.

Onhan tämäkin, että istuu tässä, hikeä otsalla ja hartioissa ja kesä ja kesän äänet ja kesän lämpö ja yläkerran ikkunasta kuuluu piano. Vaimo soittaa. Lasten ääniä alhaalta maanviljelystieltä. Kauempana koiran ääni, nuoren koiran. Onko tätä vielä edes olemassa.

Perjantai. Illansuu. Kello viisi.

Mutta ei sitä koe samalla tavoin olevaiseksi kuin sen mikä on jo ollut.

Se oli viimeinen kesä, minkä he viettivät huvilalla. Tuli syksy ja Helsinki.

Ei Helsinki tuntunut silloin miltään. Vain ahdistus.

Kaupungit muuttuvat miellyttäväiksi vasta muistumissa.

Auton ovi paiskattiin kiinni. Sitten toinenkin ovi.

Kimmo oli sinä kesänä perheensä kanssa Kurjenpolvessa. Vanha Eversti oli halvaantunut. Aliisa hoiteli häntä.

Hän kuuli autonoven äänestä, ettei tulija ollut Kimmo.

Se ei koskaan paiski ovia, se panee ne kiinni pehmeästi, kirurgin sormilla.

Lasten ääniä ja Helkan nauru.

Huudettiin häntä ja hän lähti nousemaan rinnettä pihaan.

Tulija olikin Jukka. Hän oli kierrellyt Lähi-idän yliopistoissa lähes vuoden Iranin valtion apurahalla ja palatessaan Suomeen poikennut Budapestiin.

Budapest viime syksynä ja Grusse ja Bulle tänä kesäkuuna. Budapestista oli paljon puhuttu neuvostojohtajien vierailun aikana. Ja vihan kohteeksi joutui Kekkonen. Näytti ihan kuin olisi ollut Kekkonen syytä että Budapestissa puhkesi USA:n salaisen palvelun rahoittamana »spontaani» kansannousu, jonka Grussen panssarit sitten tyrehtyttivät. Se pantiin kaikki Kekkonen syyksi. Häntä syytettiin rauhanpolitiikasta, kun hän jopa Grusselle ja Bulganinille puhuessaan kajosi Suomen erikoisasemaan. Hän sanoi, että aina kun Suomen omaksuman ulkopolitiikan arvoa oli tahdottu vähätellä kotimaassa tai muualla, aina oli vatkutettu, että se oli pelkästään välttämättömyyden sanelemaa. Ja kun Hruštšev oli pieni ja paksu kaljupää ja Kekkonen pitkä ja laiha kaljupää, heissä nähtiin maailman uusi koominen pari, Ohukainen ja Paksukainen, Abbot ja Costello tai suomalaisittain vain: Pekka ja Pätkä.

Sinä iltana he istuivat myöhään yöhön, vaimo ja hän ja Jukka. Sumu nousi jokivarren molemmin puolin ja levittyi pelloille. Kaikki oli jo puhuttu illan mittaan, mutta yön kuulaus ja paljon juotu kahvi karkottivat unen.

- On ihan kuin tulisi itse matkoilta, kun tapaa ystävän, joka tulee ja kertoo, vaimo puhui.

- Ja sitä mitä toinen pystyy kertomaan, odottaakin enempi. Minä muistan kuinka minä odotin isääni kotiin silloin poikasena sodasta, odotin ja odotin että kun hän

tulee, hän se vasta kertoo jotakin kertakaikkisen uutta, hänkin puheli, vain jotakin puhuakseen. – Mutta mitään sellaista kertakaikkisen uutta ei liene olemassa, sitä vain odottaa.

Sitten hän haukotteli.

Uni alkoi voittaa. He istuivat kuistilla. Yön kosteus nousi pelloilta pihaan saakka.

– Ei, se sinun kummityttö herää joka aamu kuudelta, minä menen nukkumaan, vaimo sanoi Jukalle.

Jukkakin haukotteli.

– Hyvää yötä.

– Hyvää yötä.

Vaimo meni. He eivät osanneet vielä irrottautua toisistaan. Hänestä tuntui kuin heidän olisi pitänyt pystyä puhumaan ja välittämään toisilleen muutamassa tunnissa kaikki se, mitä maapallolla oli tapahtunut sinä aikana kun he eivät olleet nähneet toisiaan ja vielä sekin, mitä tulisi tapahtumaan ja ennen muuta se, mitä todella tapahtui ja mistä tapahtumia kertovat tahallisesti vaikenivat.

Jukka puhui siitä, mitä hän oli kuullut Budapestissa.

– Se oli alkanut jotenkin näin, koko kansannousu:

Se katu, jonka varrella on ammattiliittojen talo, se levenee aukioksi.

Sillä aukiolla tavallisesti otettiin vastaan vappuparaatit, vallankumouksen vuosipäivät ja muut juhlat.

Siinä juuri seisoivat Stalinin suuret patsaat. Jalat harallaan, saappaat jalassa, saappaanvarret polveen asti.

Ja Jukka nousi kuistin penkille seisomaan ja levitti jalkansa. Yö oli aivan hiljainen. Jostakin hyvin kaukaa aseman suunnalta kuului koiran ulvova haukku.

– Ja sitten yhtenä kauniina päivänä viime syksynä ajaa panssarivaunu sitä ammattiliittojen katuja pitkin, vai mikä sen kadun nimi lie, joka tapauksessa sitä katuja. Tankki. Venäläinen T34, Sotka. Sen miehistönä on unkarilaisia. Se

ajaa katua pitkin ja tulee aukion kohdalle. Silloin se kääntää torninsa patsasta kohti ja tykinpiippu laskeutuu kohti patsaan polvia. Sotka tunnetaan siitä, että sen tykissä on sysäyksenvahvistin.

- Ja avaa tulen patsasta kohti. Tykki leikkaa muutamalla kranaatillaan patsaan poikki juuri saappaanvarsien yläpuolelta. Patsas romahtaa jalustaltaan. Saappaat jäävät seisomaan. Pelkät suuret saappaat. Ne törröttävät jalustalla koko kapinan ajan ja vielä kauan sen jälkeen.

Nukkuminen oli levotonta paljon kahvinjuonnin päälle.

Sinä yönä hän näki unen:

Hänen Ylhäisyytensä Pesidentti Kekkonen oli järjestänyt Neuvostoliiton johtajien Bulganinin ja Hruštševin kunniaksi suuren nyrkkeilynäytöksen Helsingin Messuhalliin. Juhlan pääesiintyjinä olivat unkarilainen Laszlo Papp, aikamme suurimpia valkoihoisia nyrkkeilijöitä, joka on harras katolinen kristitty, sekä hänen vastustajanaan uusi tulokas, tuntematon suuruus, jostakin Väli-Amerikasta kotoisin oleva mies, jota Suomessa ei tunnettu, mutta jota pidettiin Uuden Maailman toivona.

Tämän uuden komeetan nimi oli Jeesus Maria Kristus.

Helsingin Messuhalli oli täynnä. Ja koko Helsinki oli täynnä kaikkialta maapalloilta nyrkkeilyottelua seuraamaan saapuneita. Väkijoukot melusivat Helsingin Hakaniemen torilla saakka.

Hänen oli onnistunut saada istumapaikka.

Pääottelu alkaa.

Unkarilainen mestari Papp ottaa muutaman varjonyrkkeilysuoran omassa kehänurkkauksessaan. Kaikki näkevät kuinka nopea hän on.

Sitten Jeesus Maria Kristus esittäytyy. Hänellä on musta leukaparta. Hän on kai puoliverinen.

Gongong. Ottelu alkaa. Laszlo Papp tekee kolme kertaa nopeasti ristinmerkin kehänurkkauksessaan ja hypähtää keskelle kehää. Jeesus Maria Kristus tulee vastaan. Lyhyen tunnustelun jälkeen Papp lyö. Jeesus Maria Kristus kaatuu heti. Ensi iskusta. Käsittämätöntä. Mutta hän nousee ylös ja hymyilee avuttomasti. Papp lyö toisen kerran. Sama toistuu. Jeesus Maria Kristus kömpii jälleen ylös kanveesista. Hymyilee.

Koko Messuhalli alkaa huutaa raivosta.

Kaikkia on petetty. Jeesus Maria Kristus ei osaa nyrkkeillä. Tämä on selvääkin selvempää. Vaikka Papp lyö hänet yhä uudestaan ja uudestaan kanveesiin, hän vain nousee ylös ja hymyilee. Hän itsekin yrittää vasenta suoraa, mutta jokainen näkee, ettei hän osaa lyödä sitä edes ilmaan. Suora on hidas ja epäpuhdas.

Bulganin, Kekkonen ja Hruštšev närkästyvät myös. Grusse nousee seisomaan kunniakorokkeella ja huutaa jotakin nyrkit pystyssä. Hänen ääntään ei kuulu, mutta hänen suustaan ja vääntyneistä kasvoistaan voi nähdä että hän huutaa. Bulganin ja Kekkonen käyttäytyvät hillitymmin. He vain tuijottavat vihaisina eteensä. Hruštšev huitoo kenkä kädessä.

Katsomon yleisö nousee seisomaan ja huutaa. Jyrisee.

Raivo on tarttunut Messuhallissa kaikkiin.

Myös harras kristitty Laszlo Papp raivostuu.

Kun Jeesus Maria Kristus jälleen kömpii ylös kanveesista, Papp lyö häntä niin kovaa, että Jeesus Maria kaatuessaan rikkoo kanveesin. Se menee puhki. Suuri reikä aukeaa keskelle Messuhallia. Se laajenee koko ajan reunoiltaan ja kuilu avautuu.

Kuin maanvyörymä.

Nyt maana ovat ihmiset. Me putoamme sinne. Se nielee ensin Messuhallin ja sitten koko Helsingin. Siellä ovat jo

kunniavieraat isäntineen ja protokollamiehineen ja adjutantteineen.

Ja hän kuulee Laszlo Pappin äänen, kun tämä putoaa:
- Auta Pyhä Virginia!

Ja Papp on ainoa joka pelastuu, koska kukaan muu ei ymmärrä muuta kieltä kuin suomea eikä käsitä, mitä merkitsee Pyhä Virginia. Papp siksi, että hän on katolinen, joka käsittää.

Hän kuulee unessa äänen:

- Ja niin tuli Magyar, Pyhä Lohi, Magyar, Salmo Salar ja pelasti hänet.

Siihen ääneen hän heräsi.

Hänen täytyi mennä ulos ja vetää syvään keuhkoihinsa varhaisaamun kosteata ilmaa ennen kuin hengitys tasaantui. Kello oli kaksikymmentä yli neljän. Linnut täyttivät äänillään sulkapallokentän takaisen metsikön. Ei kannattanut mennä enää nukkumaan.

Hän käveli pyjamasillaan pihan poikki, koki nurmen kosteuden jalkapohjissaan, avasi vanhan harmaan tuvan oven, meni sisälle ja alkoi keittää kahvia kaasuliedellä.

Saunan lattiatasolla ei ole enää savua. Vain katossa.

Hän menee kumarassa sisään, avaa luukun ja viskaa kolme halkoa pesään. Tulen loimu ja voimakas hiillos heittävät lämpöaallon kasvoille ja kyynärvarsiin. Hikeä nousee otsalle. Savu ryntää lattialle. Hän tulee portaille vedet silmissä.

- Isä, lähdet sä viemään vai et?

- Joko se kello on niin paljon.

- Joko joko, vanhin tytär toistaa. - Me myöhästytään.

Siinä se seisoo ja tiukka viemään autolla ratsastustunnille. Ja juuri hetki sitten se juoksi rapakkoihin ja hihkui: poliisi kieltää.

- Isä, isä, minä tulen mukaan, nuorin huutaa portailta ja lähtee juoksemaan mäkeä alas.

- Odottakaa!

Odottakaa, se huutaa pontevasti, ja ääntää selvästi. Puhuu kuin aikuinen. Ja tietää paremmin kuin aikuinen mitä tahtoo. Lumien ja pakkasten jälkeen maa on sulanut, ilma lämmennyt ja maisema muuttunut vihreäksi. Tämän jo yhdeksän tai kymmenen kertaa niistä Laszlo Pappin unien ajoista. Ja taas on tullut pakkanen ja lumi. Tapahtumat ovat limittyneet pilvisiin päiviin, kirkkaisiin päiviin, flunssaisiin päiviin ja väsymyksen päiviin ja päiviin tältä väliltä. Tapahtumat? Varjostus ajan hahmon taustalla. Mitä muuta? Ei kai mitään. Jos ei olisi noita tuossa, toista vaatimassa ratsastustunnille ja toista tulemaan autokyytiin, ei olisi edes mittaa, jolla mitata. Ja mittaaja itse? Muuttumassa asenteellisesti kuluneeksi suuren ihmiskoneiston osaksi?

Tukholma, Helsinki ja Leningrad. Sekin vaikka se on paljon suurempi. Kaupungeilla on hiljaiset hetkensä. Ne palaavat takaisin kun siirrytään viisipäiväiseen työviikkoon. Sen huomaa näin toukokuussa, koululaisillakin ensi vuonna lauantait vapaat. Helsinki tuntuu samalta pikkukaupungilta kuin se oli vielä 50-luvun alussa. Juuri tähän aikaan, 17 ja 19 välillä, lauantaisin. Kaikki jotka ovat päässeet lähtemään, ovat menneet.

Hän ajoi parkkipaikalle. Harmaa pikku renault ja vihreä anglia vain täydensivät vanhojen kivitalojen ympäröimän pysäköintitorin autiutta.

Hän ylitti kadun, meni baariin ja pyysi tupakkaa. Tuoksui paistinperunalle ja oluelle. Pöydissä nuoria miehiä, poikasia, ja levysoitin kävi melulla. Laulajan ääni oli koulittu. Niillä on parempi tekniikka nykyään.

Hän käveli kadunkulmaan, ylitti viistosti kadun ja nousi portaille. Oven yläpuolella oli suurin kirjaimin AUTOKOULU, huonosti tekstattuna peltiin, siniseen pohjamaaliin. Koulun omistajan lähisukulainen oli ollut sairaalassa. Terapiaryhmä sai käyttää luokkahuonetta lauantai-iltaisina. Hänen kellonsa oli vasta viittätoista vailla, mutta viereisen talon näyteikkunan yläpuolella riippuva kello- ja kultasepän liikkeen merkki oli jo viisi. Hän veti kellonsa ja pani sen samaan. Keski-ikäinen vaaleatukkainen nainen käveli portaiden ohi kassi kädessä ja puhui jotakin itseksensä.

Hän käveli portaat neljänteen kerrokseen ja avasi avaimella oven. Eteisaulakossa oli miesten ja naisten takkeja ja nuori nainen, hento, suuret ruskeat silmät; arka, ujo hymy. Hän oli peilin edessä, kääntyi ja työnsi kampansa laukkuun.

- Iltaa, hän sanoi naiselle.
- Iltaa.

- Tultiin taas ajokouluun.

Nainen hymyili, silmillään. Koko nainen oli kaksi suurta ruskeata silmää.

- Miten se on viikko mennyt? hän kysyi ja kuuli oman äänensä, asenteensa ja hänellä välähti: ei näin, tämä on kuin papin hommaa, ei voi näin puhua, ei tällä äänellä, koeta muistaa, ettet sinä itsekään ole sen kummempi vaikka kuljetkin tervein kirjoissa.

- Siellä on tulossa täysi kesä, maassa vihreetä ja puissa kanssa ja koko ilta täynnä sirkutusta yön hämäriin asti, hän puhui.

- Täällä ei huomaa.

Luokassa oli viisi ryhmän jäsentä, kantajoukko. Ruskeasilmäinen meni istumaan ystävättärensä Laborantin viereen. Maisteri ja Niilo istuivat ikkunan vieressä. Yhteisen tuhkakupin käyttö oli muovannut heidän paikkatottumuksensa. Lähinnä ovea olevan pöydän ääressä istui Puhumaton. Kuten ennenkin. Siinä nainen oli istunut ryhmän alusta lähtien. Ruskeasilmäinen eli Silmät niin kuin hän naista mielessään kutsui piti tyhjää tuolia vieressään kuin paikkavarausta.

- Jaa Ella puuttuu, tuleeko se, hän kysyi.

- Minä soitin päivällä. Aikoi se tulla, Silmät sanoi.

- Jos se ei jaksa. Ei se varmaan jaksa, Laborantti puhui, ja hän näki, että Laborantti puhui itsestään. Tämä oli kuin pöhöttynyt sitten viime lauantain. Ja jäykistynyt. Vai johtuiko se lääkkeistä.

- No miten se on Beritillä viikko mennyt, hän sanoi Laborantille.

- En tiedä. Minä soitin toissapäivänä sille meidän tohtorille. Pyysin takaisin sinne. Olis ainakin turvassa.

- Minä kuulin, hän sanoi ja tiesi nyt, että ilta kuluisi tähän. - Tuntuuko se niin pahalta normaalielämä?

- Alkuviikosta olin työssä. Maanantain ja tiistain. Kyllä minä keskiviikkonakin olin aikeissa mennä. Panin oven kiinni. Koetin vielä, oliko se lukossa. Sitten ajoin hissillä alas. Pääsin ulkoovelle asti. Silloin piti palata takaisin. Minusta tuntui, että olin jättänyt oven auki. Palasin. Hissi oli vielä siinä alhaalla. Ajoin ylös ja koettelin ovea. Lukossa se oli. Olinhan minä sen tiennyt. Oli pakko palata ja koettaa. Avasin oven ja painoin sen uudelleen lukkoon. Koetin rivasta. Varmasti kiinni. Olin jättänyt hissien oven auki. Menin hissiin ja ajoin alas. Pääsin ovesta ulos portaille ja kadulle asti. Siinä se tuli uudelleen: ovi taisi jäädä auki. Oli palattava. Tein sen neljä kertaa. Silloin vuokraemäntä avasi huoneiston pääoven ja sanoi kovalla sanalla:

- Ei pidä yhtenäen rynkyttää ovia. Ja hissi on auki. Ihmiset ei pääse ylhäältä alas.

Minä juoksin hissiin ja ajoin alas. Ja siitä kadulle. Pääsin näyteikkunan kohdalle. Siinä minulla tuli se uudelleen: mene ja koeta, jos se onkin jäänyt auki. En uskaltanut. Ajattelin, vuokraemäntä tulee taas. Pelkäsin, yläkerrosten ihmiset on minulle vihaisia, ne sanoo pahasti, kun minä seilasin yksin hissillä ylös ja alas ja ne joutui kävelemään. Siinä minä seisoin. Pelotti että vapaisin, kun ajattelin sitä ovea. Koetin rentoutua. Yritin hengittää syvään: ilmaa keuhkoihin koko vatsalla ja pallealla ja sitten hitaasti ulos. Näyteikkunassa oli radioita ja televisioita ja nauhureita ja nauhoja. Ja kaksi vierekkäin: iso nauhuri ja pieni, se pieni siinä ison alla, alapuolella. Se olin minä ja sen ison nauhassa oli kerrottu kaikki minusta. Minua pelotti niin, että minä en voinut lähteä kävelemään raitiovaunulle. Minä koetin. Oli palattava. Minä kävelin puistoon päin, sinne Meilahteen, mutta Mechelininkadulla kulki paljon autoja. Oli odotettava vihreätä. Ja kun minä menin vihreällä suojatietä, siihen oli pysähtynyt harmaa auto: BET -73. Minä en voinut kävellä yli. Piti palata takaisin. Autolla oli

jotakin tekemistä minun kanssa. B... E...T, sehän oli minun nimi, Berit ja minun syntymävuosi kun luki numerot oikein: Berit, syntynyt 1937. Minä menin takaisin ja kävelin pois.

- Miten se laboratorion esimies, tietääkö se? hän kysyi.

- Minä se soitin, Silmät sanoi.

- Ne on varmaan jo erottaneet minut pois.

- Eikä mitä. Nehän tietää syyn. Mutta Ellan ne saattaa erottaa. Se kun ei ole lääkärin valvonnassakaan. Kun minä soitin Ellan valokuvaamoon, se sanoi se omistaja, että voi tulla lopputili, että ei saa olla niin paljon pois työstä.

- Eikö sille Ellalle vois nyt soittaa, täältä, että tulis tänne, hän ehdotti Silmille ja Laborantille.

- Minä päivällä soitin, Silmät sanoi. - Eikä sille nyt voi soittaa kun on ilta. Se vetää aina yöksi pistokkeen pois koskettimesta, se ei kestä nähdä, että ne on kiinni toisissaan koko yön.

- Ella on ollut huonossa kunnossa koko kevään, Maisteri tuli väliin.

- Kun se jaksais edes jotakin harrastaa, Silmät sanoi.

- Ella on suuri valokuvaaja, ainoa suomalainen tosi valokuvataiteilija, Niilo uhosi. - Meillä Suomessa koko kuvaus, filmikuvaus ja valokuvaus on savupirttiasteella. Mutta Ella, Ella on hieno taiteilija. Kummako sitten, jos Ella kärsii.

- Tuota, odotas vähän Niilo, hän sanoi ja koetti keskeyttää. Jos Niilo pääsisi puhumaan se vain uhoaisi filmeistä ja filmitaiteesta koko illan. - Ellalle olis kyllä paikka sairaalassa ja se pääsis sinne vaikka heti, jos se vain tahtois lähteä, hän sanoi. - Sinun pitää pontevammin puhua sille, ja teidän kanssa, teitä se Ella kuuntelee, teitä kumpaakin, hän puhui Silmille ja Beritille.

- Ei se Ella, ei näin kesää vasten, ei sitä saa millään vapaaehtoisesti kesää vasten, Silmät sanoi.

- Mikä pelko sillä kesässä on?

- Se on Ellalle paha. Kesällä pusikot on tuuheet ja lehdet peittää näkyvyyden. Kehtaako sitä mainitakaan, Silmät sanoi.

- Olishan se paras tietää, kerta siinä on jotakin estettä, hän sanoi.

- No silloin kun sinua, teitä, ei ollut täällä, kun oli vaan se nuori naistohtori, toissakerralla, silloin Ella puhui, kun se tohtori koetti suostutella sitä sairaalaan, Ella kertoi, miksei hän uskalla kesää vasten. En tiedä, kehtaako sitä puhuakaan. Semmoista, Silmät sanoi ja punehtui.

- Kun Ella on semmoinen hyvälihainen tyttö, komea ryhti ja muutenkin komea. Takamus ja rinnat, Berit auttoi, mutta perui heti. - Ei sitä voi kertoa.

Hän luuli ymmärtävänsä.

- Ai sitäkö varten se kesää pelkää, sairaalassa, hän sanoi.

- Ne oli pihamaalla töissä. Ukot huuteli sille. Ukot pyysi sitä pensaitten siimekseen. Nosti Ellan hameen. Toiset laski housut ja kaikki kikatti. Ne survo sitä pensaassa. Ukot. Eikä Ella uskaltanut huutaa, Puhumaton puhui. Se oli pitkä kertomus Puhumattoman puheeksi. Innostunut.

Masokistinen.

- Ei Ellan sitä tartte pelätä. Onhan siellä lääkärit, jotka auttaa semmosesta pois, kun vaan kertoo niille, hän sanoi.

- Eipä sitä ennätä kertomaan. Kun sattuu semmonen kikatuksen olo tulemaan ruumiiseen. Kutina, Puhumaton sanoi.

- Toiset ei mene sairaalaan vaikka pääsis. Minä tahtoisin enkä vaan pääse, Berit huokasi. - Illat on niin pitkät. Ja nyt päivätkin, kun ei uskalla mennä työhön. Ei pääse ulko-ovea kauemmas. Aina tulee tuska, että oma ovi jäi auki.

- Eikö me voitais yhdessä keksiä tälle Beritille mitään puuhailua, hän sanoi vaikka tiesi ettei voida keksiä mitään, näillä keinoilla. Silti hän sanoi, vain jotakin sanoakseen.

Heti sen jälkeen häntä hävetti. Hän oli kuullut äänensä tekoreippauden ja kaunistelun.

- En minä jaksa harrastaa, Berit valitti. - En voi kantaa asuntoon koeputkia. Enkä jaksa edes virkata. Postikortteja yritin maalata. Minä olen huono piirtäjä.

- Entäs lukeminen, Maisteri yritti.

- Se on, se on, ei sitä voi.

- Mitä se Maisteri lukemista tyrkyttää, hän sanoi.

Maisteri oli ollut kaksi ja puoli vuotta poissa sairaalasta, pitänyt työnsä ja jaksanut olla perheensä isänä ja aviomiehenä mukana. Viime syksynä hän oli ollut vähällä luiskahtaa takaisin rajan yli: illat ja lepopäivät kotona olivat kääntyneet ahdistukseksi. Sitten Maisteri oli yrittänyt lukea toista maailmansotaa käsittelevää muistelmakirjallisuutta. Ja marras-joulu-tammikuussa hän puhui täällä kuin Niilo sanaryöppyjä, mielteitä ja miellelyhtymiä todellisuudesta irti reväistyinä ja lentoon heitettyinä. Ne paisuivat Maisterin yksinpuheluissa kuin ruumisröykkiöt Auschwitzin, Dachauin, Treblinkan, Maidanekin polttouunien poistokanavan vieressä. Niitä kuunnellessa hän oli käsittänyt, että kollektiivisen unbewusstin kuvasto ei ollut muuttunut sitten Danten aikojen. Hän oli joskus tuuminut, (se oli tullut mieleen niin kuin mieleen tulee, mielteenä, että 670 vuotta Danten ajoista oli kulunut, että sen jälkeen oli Eurooppaan tullut teknologiaa, luonnontiedettä, turvallisempaa maailmankatsomusta) että meidän yhteisen piilotajuntamme kuvasto olisi saattanut näinä vuosisatoina muuttua: ettei siellä olisi enää niin paljon hampailla ihmislihasta riippuvia petoja, tulta ja rovioita, ruoskaniskuja ja hirmuliskojen tultasyökseviä sieraimia, mutta ei. Se oli ollut vain hänen omaa kuvitelmaansa paremmasta. Auschwitzit ja Hiroshimat, Babi Jarit ja Algerin kidutukset, ja nyt Vietnamin viidakot ja Ateenan bouboulinaskatujen terassit. Ne kaikki vaikuttavat. Meidän

kollektiivisen piilotajuntamme kuvasto säilyy samana kuin Danten helvetinkuvissa.

- Kun ei ole mitään, mitä vois ja jaksais puuhata, Berit valitti.

- Se on tämä yhteiskunta. Antaa se rahaa desainereille ja tieteellisille porukoille ja varsinkin lääkäreille. Jokainen porho, jolla on nimikkorahasto, antaa kyllä suuret rahat lääketieteeseen. Se on muotia. Yksikään lääkäri ei edes välitä tietää, mitä joka kuudes suomalainen tekee iltaisin kotonaan. Siitä ei saa rahaa.

- Ei se nyt lääkäreitten vika ole sen enempi kuin muidenkaan »terveiden», hän sanoi. - Vaan mitä me tälle Beritille nyt keksittäis, että se pääsis noitten rospuuttopäiviensä ylitte. Yrittäkää vaikka yhdessä, hän sanoi Silmille, vaikka tiesi, että Silmät oli auttanut Beritin monien pahojen aikojen yli ennenkin. Ei siihen olisi tarvinnut vedota.

- Kun ei oikein jaksa puhuakaan, kaikistellen, Berit sanoi.

- Puhua. Ei kannata puhua. Jätä sinäkin puheet ja puhumiset. Ei puheilla, ei sanoilla eikä runoilla. Me eletään tekojen aikaa. On tullut tekojen aika. Fyysisten tekojen aika. Fyysisiä tekoja vaatii taatusti tämä aikakin meiltä. Fyysinen teko on aina edellä sanaa ja puhetta. Fyysisten tekojen aika, Niilo puhui ja kiihtyi. Hän nousi seisomaan ja huusi »fyysistä tekoaan» niin kuin se olisi ollut lippu, jota hän tunsu heiluttavansa ilmassa pitkän tangon päässä. Hän seisoi omalla barrikadillaan, hengästyti sanoistaan.

Jos Niilo saa ryöpytä niin paljon kuin siltä kuohuu yli, se rikkoo taas koko illan. Viimeksi se lopulta uhosi, miten hän soitti ulkoministeri Karjalaiselle ja hoiti Rautaruukin ja Länsi- Saksan välisen teräskaupan. Ellei nuo naiset ja Maisteri palauta sitä nyt heti takaisin tähän iltaan ja luokkahuoneeseen, se on kohta tavoittamattomissa.

Fyysiset teot. Mitähän sillä on takanaan. Minun on paha itseni tähän puuttua, hän koki.

- Kyllä se on nyt tällä meidän Beritillä muustakin kiinni kuin teoista, hän koetti keskeyttää. Tulisi se psykiatri, se lupasi tulla viimeistään kuudelta.

- Tuota, kai se meidän tohtorikin pian tulee, hän sanoi.

- Fyysinen teko se on ainoa. Se vapauttaa tuskatilasta. Jo teon suunnittelu auttaa. Minä olen viime aikoina itse sen tajunnut. Se pitäisi sinunkin Berit löytää se fyysinen teko, että pääsisit suunnittelemaan. Kyllä jaksaisit olla kotona illat. Eikä tarvitsisi ajatella sairaalaa, ei enää koskaan.

Mitähän helvettiä se tarkoittaa? Ettei se vaan saisi Beritiä lopullisesti tolaltaan: se fyysinen teko on yhtä kuin se, se viimeinen keino välttää tämä yhteisö kun kerta ei pääse sairaalaan pakoon.

Toiset olivat hiljaa. Niilo riehui käsitteensä kanssa.

Kun Niilo hengästyi ja lopetti, Puhumaton sanoi:

- Tuo tahtoo että Berit ottaisi henken itsestään. Henken pois. Joko vessassa tai ikkunasta ulos. Älä usko tuota. Älä tee sitä.

- Vai henken! Henken, Niilo huusi toistellen Puhumattoman ääntämistä. - Minäkö tahtoisin sitä. Tämä on sikamaista. Minä puhun ihan muusta ja heti minut käsitetään väärin ja minun puheeni tulkitaan vaikka miksi. Ei ollenkaan. Fyysinen teko on muuta ja hurjempaa kuin itsensä hirteen vetäminen. Fyysinen teko murtaa ulospäin. Siksi se vaatii rohkeutta. Ja suunnitelmia.

Psykiatri tuli. Hän pysähtyi ovelle ja kuunteli Niiloa.

- Jaa että mikä fyysinen, hän sanoi ja meni istumaan Niilon viereen. - Mites teillä menee?

- Tämä Berit se vaan kaipaa sairaalaan, hän sanoi.

- Että yhä vaan se vanha rakkaus janottaa Beritiä, psykiatri puhui Laborantille.

- Tota, jos sinä jäisit jatkamaan siitä jutusta, minä menisin ton Niilon kanssa vaikka tuonne toimistohuoneeseen, hän nousi ja katsoi Niiloon.

- Mentäiskö. Saa tämä tohtori selvittää Beritin asiaa. Minun tekis mieli kuulla enempi siitä fyysisestä, hän sanoi ja lähti kävelemään.

- Saanko minäkin tulla, Maisteri nousi.

Hän päästi molemmat edeltä ja sulki toimiston oven. Hän meni istumaan pöydälle, heilutteli jalkojaan ja katseli ikkunasta katukuiluun.

- Jaa, että fyysinen teko, hän sanoi. - Sehän se oli se yksi Dostojevskinkin pääongelma: miten saada ote todellisuuteen. Dostojevski antoi vastauksen oman ympäristönsä puitteissa. Jumalaa, Dostojevski sanoi, elikkä siis todellisuutta, pitää etsiä nimenomaan maataloustyössä, maatyössä. Se oli se Dostojevskin suuri kysymys: voiko Jumalan löytää tekemällä maatyötä. Sitä kysyvät tuskaisesti Raskolnikov ja Ivan Satov, hän puheli. - Jos Dostojevski nyt eläisi, hänen kysymyksensä luultavasti kuuluisi: voiko todellisuutta etsiä ja löytää teollisuustyössä. Ja vastaus olisi: vain siinä, vain teollisuustyöläisenä. Se on sitä fyysistä tekemistä, joka Niilostakin tuntuu aidommalta kuin sanat.

- Minä en välitä Dostojevskin jahkailuista. Dostojevskilla se oli pelkkää mystiikkaa. Minä olen saanut siitä tarpeekseni aikoja sitten. Minä tarkoitan ihan muuta. Ihmisen pitää tehdä fyysisesti jotakin semmoista, mitä sanoilla ei saa aikaan. Sanoilla ei voi kääntää tapahtumien kulkua. Siihen tarvitaan tekoa, fyysistä tekoa. Niin kuin armeijat, kun ne marssivat. Tykistö ja raskaat pommittajat. Ne suorittavat ratkaisevan fyysisen teon. Puhukoot poliitikot mitä tahansa. Ja minä olen oppinut sen vihdoinkin käsittämään, minäkin, Niilo selitti.

- Eipä nuo ole ratkaisseet Vietnamissakaan, vaikka 17 asteen pohjoispuolella on lennellyt monenmerkkistä

raskasta pommittajaa, Maisteri sanoi.

- Ei laumahenki koskaan mitään ratkaise. Yksilön se pitää suorittaa!

- Se sun yksilön palvontas on samanlaista jahkaamista ja mystiikan ihailua, Maisteri suutahti.

- Ethän sä tiedä, et ole ees kuullut, mistä fyysisestä on kyse.

He alkoivat kiistellä. Niilon fyysinen teko sai uuden merkityksen. Hän puhui jo tekojen maskuliinisuudesta. Tekojen aseista. Teoista kuin aseista. Ja niiden henkisestä yhteenkuuluvuudesta, jotka tekevät.

- Saat syytää sanoja kuin sanakone. Ja runoa ja puhetta. Silti et saa kosketusta oman aikas tositapahtumaan. Sanoilla sä et yllä kiinni. Mutta teko, oli se mikä tahansa, hyvä tai paha, sillä sä pääset kiinni.

- Aiot sä räjäyttää pommin jossakin pankissa tai matkatoimistossa tai lentokoneessa?

- Pommin, hehe! Vaikka teko se on sekin. Ja vastaa enempi kuin kymmentä puhetta, näitä meidän kekkosten ja muiden liehtareitten. Ja varmasti vastaa!

- Älä huuda, minä vaan kysyin.

- Pommit on sattumanvaraisia tekoja. Niihin turvautuu laumasielut. Rikolliset vasemmistolaiset. Meillä, joihin minä kuulun, meillä on toiset keinot: me osataan laskea, organisoida. Ja se on teko ja vainaja. Laukaus ja vainaja.

- Aiotko sinä pamauttaa jonkun!

- Een. Minäkö. Niilo nauroi. - Ei niissä piireissä ammuta itse, henkilökohtaisesti. - Mutta joidenkin täytyy silti ottaa vastuu ja suunnitella.

Niilo oli ollut toista vuotta poissa sairaalasta. Hän kuului siihen kokeiluryhmään, joille psyykkisesti sairaita huoltava sosiaalinen yhdistys oli saanut järjestetyksi työpaikan. Hänet oli päästetty sairaalasta, koska hänen tilansa ei

muuttunut. Työssään hän oli yhdistyksen lääkärin valvonnassa.

Ja nyt Niilo tuntui kuvittelevan kuuluvansa *niihin*, jotka olivat saaneet tarpeekseen »meidän kekkosista ja muista liehtareista», ja *niillä* oli tekeillä suunnitelmia. Joku ampui jotakuta.

Ei pidä päästää katkeamaan. Kun Niilo saisi puretuksi sen kokonaan ulos, hän ajatteli ja yritti antaa vauhtia:

- Kenet se teidän *piirinne* aikoo ampua? hän kysyi.

- Siihen renkaaseen kuuluu niin monia, niin monia, tahoja, Niilo väisti kysymyksen.

Hän oli melkoisen jähmeä kuvittelemaan, hän manasi itseään. Hän ei ollut osannut varautua tähän. Nyt, kun se oli tullut eteen, se näytti johdonmukaiselta. Kaikki osat sopivat yhteen: jokainen kuvion palanenkin, mitä hän oli oppinut Niilossa näkemään. Nyt ne saattoi liittää yhteen aina Niilon lapsuudesta lähtien. Miksei hän ollut aikaisemmin tullut tätä ajatelleeksi.

Niilo oli Tampereelta. Oli syntynyt sodan aikana joskus 41 tai 42. Tuon ajan toiveista kertoi Niilon toinen ristimänimikin: Tuulos, Niilo Tuulos. Nimi kuului jatkosotaan. Sillä oli hohtoa noina vuosina ja vielä jälkeenkin päin sieltä palanneiden muistumissa. Tuuloksessa suomalainen armeijakunta oli suorittanut läpimurron ja katkaissut Leningradiin johtavan rautatieyhteyden. Niilon isä oli ylennyt reservin kapteeniksi ja kaatunut kun poika oli toisella vuodella. Isä eli sen jälkeen äidin ja tädin, isän isonsiskon, puheissa joka päivä Niilon mielessä läsnäolevampana kuin jos hän olisi ollut elossa. Äiti ei mennyt uuteen avioliittoon. Niilo asui kahden naisen kanssa. Sodassa kaatuminen oli pyyhkäissyt isän menneisyyden naisten muistumista. Isä oli Niilolle vain vuosien 1941-42 suuren unelman sankari. Hänen tekojaan, olivatpa ne olleet kuinka holtittomia tahansa, äiti ja tati

katselivat pelkästään vuosien 1941–42 lävitse. Sekin, että Niilon isä oli ollut yksi niistä, jotka Pirkka-Hämeen sotilaspiirin komentajan eversti Pajarin käskystä ryntäsivät repimään sosiaalidemokraattien vappukulkueen lippuja, valottui Niilolle suurena pyyteettömänä isänmaallisena tekona. Kun Niilo puberteetin jälkeen ryhtyi harrastamaan kirjallisuutta ja sai hyviä numeroita äidinkielessä, täti ja äiti kohdistivat poikaan kaiken sen, millä olivat pitäneet itseään yllä siihen saakka. Poika oli oppimiskykyinen ja herätti huomiota. Jo viidennellä luokalla hän luki Goethea ja Rousseau'n Emilieä. Kuudennella opettajat näyttivät häntä välitunnilla alaluokkalaisille: katsokaa, siinä on oppilas joka on lukenut läpi Shakespearen näytelmät. Hän samastui roolinsa kanssa ja kävi tuplaten kuudennen ja seitsemännen. Asevelvollisuusaikana hänet passitettiin Tilkkaan mielentilatutkimukseen ja todettiin täysin terveeksi. Sotaväen jälkeen hän meni yliopistoon, teologiseen, hän oli silloin jo 22-vuotias. Ja nyt, kun vajaat viisi vuotta oli kulunut...

- Keitä *niihin* kuuluu, minkälaisia *tahoja*?

- Paljon. Vastuuntuntoisia kansalaisia. Se on voimakkaitten ihmisten luja piiri. Niitten, jotka ovat omaksuneet taistelussa syntyneen yhteiskunnallisen hengen. Menneitten vuosien taisteluissa. Ja nähneet, että kansan heikot yksilöt on kekkoslaisten perässä luisuneet vakavaan ja vaaralliseen tilaan. Pahaan alennukseen, Niilo sanoi, vastaamalla, kuin julkilausumasta.

Siinä sitä oltiin.

- Ai *ne* piirit, hän huokasi. Hän oli itsekseen luullut, että tuolle kummitukselle oli ruvettu hymyilemään viimeistään jo kuusikymmentäluvun puolivälissä.

- Terveeltä rehtikansalta on kohta kaivettu elämänpohja jalkojen alta. Me ollaan luisumassa sosialistien kuoppaan. Ja miksi? Kun voimakkaat ihmiset, yhteiskunnallisen